

Луковецька К.О.
Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОБЛЕМА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

З другої половини ХХ ст. в міжнародному праві починає збільшуватися роль і значення норм, які визначають правовий статус індивіда. Це було пов'язано з тим, що поширилася практика притягнення фізичних осіб до міжнародної відповідальності і, відповідно, захист інтересів індивіда міжнародними органами.

Взагалі, в міжнародному праві не існує норм, які б включали список суб'єктів. Це поняття має виключно теоретичний характер, але з іншої сторони, міжнародна правособ'єктність регулюється відповідними нормами. Тому виникає проблема при вирішенні питання про надання фізичним особам міжнародної правособ'єктності.

Під фізичними особами розуміють громадян даної держави, іноземців, осіб без громадянства й осіб, що мають подвійне громадянство. Всі вони складають населення — і виникає перша проблема: в міжнародному і внутрішньодержавному праві термін «населення» має неоднакове значення. У міжнародному праві, населення — це сукупність фізичних осіб, що проживають на території держави, а у внутрішньодержавному праві наголошується на тому, що держава здійснює владні повноваження (юрисдикція) щодо населення. Як відомо, населення може знаходитися як під повною, так і під винятковою юрисдикцією держави, що в свою чергу, встановлює їх юридичний статус і правовий режим.

Держава здійснює три види юрисдикції: законодавчу, виконавчу (адміністративну) і судову. При законодавчій юрисдикції держава встановлює юридичний статус свого населення відносно їх до певних категорій (громадяни, іноземні громадяни, особи без громадянства, особи з подвійним громадянством). Тому і регулювання становища фізичних осіб, що складають населення держави, відносять до компетенції держави.

Але слід мати на увазі, що регламентація правового становища населення внутрішнім законодавством держави не виключає можливостей міждержавного співробітництва в галузі політичних, економічних і громадянських прав населення, визначення правового становища іноземців, врегулювання питання про осіб з подвійним громадянством, надання взаємної правової допомоги у громадянських, сімейних і кримінальних справах, а також спільної боротьби з міжнародними злочинами.

Ось що думають з приводу цієї проблеми деякі вчені, зокрема професор І.І. Лукашук вважає: «Міжнародні акти не містять визнання індивіда в якості суб'єкта міжнародного права. В окремих випадках, коли це питання зачіпається, індивід розглядається як бенефіціарій (користувач), щодо норм міжнародного права, що ж стосується самих прав і свобод, то індивід є їх

суб'єктом, для нього вони і існують, але загальноприйняті норми про права людини несуть характер загальних принципів права, які притаманні як міжнародному так і внутрішньодержавному праву. Ні міжнародний договір, ні внутрішньодержавний закон не може обмежити права людини — це концепція природних прав людини».

Друга точка зору представлена професором Карташкіним В.О. На його думку, індивід є суб'єктом міжнародного права з обмеженою (спеціальною) правосуб'єктністю, тобто індивіди зараз, як носій міжнародних прав і обов'язків приймає участь в міжнародних правовідносинах, виконують норми міжнародного права і несуть відповідальність за їх порушення, але при цьому, основні суб'єкти міжнародного права — держави — не тільки володіють правами і обов'язками за міжнародним правом, але й на відміну від індивідів створюють його норми і принципи.

Прихильники міжнародної правосуб'єктності фізичної особи, відстоюючи свою позицію, особливий наголос роблять на тому, що прослідковується досить стала тенденція зростання кількості міжнародних договорів, що закріплюють права та обов'язки індивідів як учасників міжнародних правовідносин, надають індивіду права на звернення до міжнародних судових органів із захисту своїх прав, визначають правовий статус окремих категорій індивідів (біженців, жінок, дітей, мігрантів, національних меншин тощо). Безпосередні правові відносини, як наголошують ці науковці, за участю індивідів на міжнародному рівні передбачені в договірних актах, що закріплюють та регламентують право звернення індивіда в міждержавні органи із захисту прав та свобод людини. Згідно ст. 25 Європейської конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року будь-яка особа чи група осіб може направити петицію до Європейської Комісії з прав людини і більш як дві тисячі позовів фізичних осіб до держав розглянув Європейський Суд у правах людини, що значно більше, ніж за всю історію судів було розглянуто міждержавних спорів. При аналізі правовідносин, що складаються в результаті доступу індивіда в міжнародні суди, дослідники (прихильники правосуб'єктності індивіда) зазначають, що «було б абсурдно допустити, що одна сторона у спорі, -держава, — наділена міжнародною правосуб'єктністю, а інша сторона, — індивід, — повністю рівноправна в процесуальному плані.»

На мою думку, відповідь на питання, чи є індивід суб'єктом міжнародного права залежить від того, якими характеристиками цей суб'єкт повинен володіти.

Якщо вважати, що суб'єкт міжнародного права — це особа, на яку розповсюджується дія міжнародно-правових норм, то індивід, безумовно, є суб'єктом міжнародного права. Існує велика кількість міжнародно-правових норм, якими напряду можуть користуватися фізичні особи (Пакт про громадянські і цивільні права 1966г., Конвенція про права дитини 1989г. и т.д.)

Однак, поняття і категорії міжнародного права, не завжди ідентичні поняттям внутрішньодержавного права. І якщо ми вважаємо, що суб'єкт

міжнародного права володіє не тільки правами і обов'язками, витікаючими із міжнародно-правових норм, але і є колективним утворенням і приймає пряму участь в створенні норм міжнародного права, то індивіда до суб'єктів міжнародного права відносити не можна.

Отже, ця проблема набуває особливої значимості з урахуванням того, що на сучасному етапі розвитку світового співтовариства загальновизнано, що політичні, соціальні, економічні, культурні й інші права людини виступають не в якості дару держави або його посадових осіб, а є невід'ємними правами кожного індивіда, якими він наділений у силу свого народження незалежно від раси, кольору шкіри, статі, релігії, мови, політичних та інших переконань. Права і свободи людини складають основу не тільки громадянського суспільства, але і базис сучасної цивілізації.

Абрамов М.В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВОПОДІБНИХ УТВОРЕНЬ

Питання визначення суб'єктів міжнародного права є дискусійним та обговорюваним, щодо окремих суб'єктів точаться найбільш гострі обговорення, щодо інших, то їх цікаво розглядати в ретроспективі. Тому обговорення квазі-державних або державоподібних утворень у сучасному міжнародному праві на мою думку є доволі цікавим.

Суб'єкти міжнародного права — це учасники міжнародних правовідносин, які є носіями міжнародних прав та обов'язків, що здійснюються на основі та в рамках міжнародного права.

Деякі автори інколи додають, що суб'єкти міжнародного права мають бути здатними створювати норми міжнародного права, а також нести міжнародну відповідальність у разі необхідності. Тобто, можна сказати, що міжнародна правосуб'єктність складається з міжнародної дієздатності, правоздатності та деліктоздатності.

Взагалі інститут правосуб'єктності займає центральне становище в системі міжнародного права. Розвиток самого міжнародного права пов'язаний із забезпеченням потреб його суб'єктів, зокрема врегулюванням відносин між ними, встановленням їх взаємних прав та обов'язків.

Головним та універсальним суб'єктом міжнародного права є держава. Окрім держав, в різні часи визнавалась правосуб'єктність міст-держав, окремих царів, римської католицької церкви, лицарських орденів, домініонів та ін. Деякі із зазначених суб'єктів набули загальновизнаного статусу в результаті тривалого розвитку, як, наприклад, міжнародні організації, інші — зробили свій внесок у розвиток інституту міжнародної правосуб'єктності, але зараз не вважаються суб'єктами міжнародного права, як, наприклад, Міжнародна організація Червоного Хреста або католицька церква.